

درآمدی بر فرهنگ بهره‌گیری آب در

محیط جغرافیایی جنوب فارس

www.ketab.ir

فرضعلی سالاری سردری

مهدی نوری

انتشارات آیین محمود

سال ۱۳۹۵

شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۷۲۶۶-۵۸-۸
کتابشناسی ملی	:	۴۴۳۲۱۹۵
عنوان و نام	:	در آمدی بر فرهنگ بهره گیری آب در محیط جغرافیایی جنوب فارس / فرضعلی
پدیدآور	:	سالاری سردری، مهدی نوری.
مشخصات نشر	:	قم: انتشارات آیین محمود، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	:	۱۸۴ ص: مصور (رنگی)، جدول، نمودار، کتابنامه
موضوع	:	آب، منابع -- ایران -- فارس
موضوع	:	Water-supply -- Iran -- Fars
موضوع	:	مناطق خشک -- ایران -- تأمین آب -- مدیریت
موضوع	:	Arid regions -- Iran -- Water-supply -- Management
موضوع	:	آب، منابع -- مناطق خشک
موضوع	:	Water-supply -- Arid regions
موضوع	:	فارس -- تأمین آب
موضوع	:	Fars (Iran) -- Water-supply
رده بندی دیسک	:	۵۵۳/۷۸۰۹۵۵۶۲
رده بندی کنگره	:	GB۷۹۲/س۱۵۴ ۱۳۹۵
سرشناسه	:	سالاری، فرضعلی، ۱۳۶۴ -
شناسه افزوده	:	نوری، مهدی، ۱۳۵۱ -

در آمدی بر فرهنگ بهره گیری آب در محیط جغرافیایی جنوب فارس

مهدی نوری

فرضعلی سالاری سردری

سال و نوبت چاپ: ۱۳۹۵ - چاپ اول

ناشر: آیین محمود

صفحه آرا: محمدباقر مهدی باده

صحافی و چاپخانه: کوثر

ناظر فنی: محمدرضا شجاعی

کتابشناسی ملی: ۴۴۳۲۱۹۵

قیمت: ۲۰۰۰۰۰ ریال

شمارگان: ۱۰۰۰ هزار

تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۹۲۵۱۲۸۳۷

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۲۶۶-۵۸-۸

آدرس: قم، ۴۵ متری صدوق، ک ۵۶، پ ۱۱ انتشارات آیین محمود، تلفن: ۰۲۵۳۲۹۲۸۰۵۱

فهرست

۹.....	مقدمه
۱۳.....	کلیات
۱۵.....	آب پیام آور روشنایی و پاکی
۱۹.....	ایرا هستان
۲۰.....	تمدن پسرکانه خلیج فارس؛ از کرانه های سنگی تا کرانه آبی
۲۱.....	منطقه تاریخ گله دار
۲۵.....	بررسی محیط، رفعت مکانی و فضایی (جغرافیایی) و عناصر اقلیمی منطقه گله دار
۲۸.....	موقعیت اجتماع و مذهبی
۲۹.....	جاذبه های طبیعی و محیطی
۳۰.....	تحلیل بارندگی روزانه، ماهانه، سالانه منطقه گله دار
۴۳.....	فصل اول
۴۵.....	پیش در آمد
۴۷.....	نقش آب در تمدن سازی و توسعه پایدار جوامع
۴۸.....	سازه های آبی در مناطق خشک جنوب ایران زمین
۵۱.....	نقش آبیاری سازمان یافته در شکل گیری حکومت های اولیه
۵۱.....	حکومت ها، مبادلات درونی و برون منطقه ای: تبادل ثروت و تکنولوژی، آب و آبیاری
۵۶.....	سیر تحول در بهره برداری از آب های زیرزمینی
۵۷.....	شیوه های بهره برداری از آب های زیرزمینی در جنوب فارس
۵۷.....	چاه دستی
۵۸.....	چاه نیمه عمیق یا پایابی
۵۸.....	چاه عمیق
۶۱.....	قنات
۶۲.....	کارکرد اقتصادی قنات در زمینه توسعه پایدار
۶۵.....	کارکردهای اجتماعی - فرهنگی قنات در توسعه پایدار
۶۷.....	کارکرد زیست محیطی قنات در توسعه پایدار
۷۰.....	نقش آب (آب انبار و قنات) در فرهنگ، اقتصاد و مشارکت مردم منطقه گله دار
۷۵.....	قنات یا کاریز
۷۹.....	نوع زمین شناسی و ساخت زمین در مکان استقرار قنات ها

۸۶	کاربردها و کارکردهای قنات.....
۸۹	ارتباط و جهت قنات‌ها در منطقه گله‌دار.....
۹۳	تفاوت‌های بین قنات و چاه.....
۹۳	مزایای قنات نسبت به چاه.....
۹۷	انواع آسیاب.....
۹۸	شکل و کارکرد آسیاب.....
۱۰۱	آب انبار/برکه.....
۱۲۰	نقش آب در ایجاد نخلستان‌های سبز خطی دره‌ای.....
۱۲۲	نقش آب در معماری و شهرسازی جنوب ایران.....
۱۲۲	بنای پای و پستی.....
۱۲۷	فصل دوم.....
۱۲۹	نقش آب در ساختار فضایی - دایمی و توسعه شهری جنوب ایران.....
۱۲۹	تحلیل نقش هیدروژئومورفولوژی در شکل‌گیری، توسعه و ساختار فضایی شهر گله‌دار.....
۱۳۵	بررسی و تحلیل نقش عوامل طبیعی و انسانی در توسعه (فیزیکی) شهر گله‌دار.....
۱۵۸	قداست آب در فرهنگ محلی جنوب فارس.....
۱۶۶	فرهنگ مصرف، بهره‌گیری آب و آبیاری در منطقه گله‌دار.....
۱۶۸	ضرب‌المثل‌های محلی در مورد آب.....
۱۶۸	الف: توصیف ویژگی‌های شخصی افراد.....
۱۷۰	ب) ضرب‌المثل‌های مربوط به ارزش کارها و اشیاء.....
۱۷۲	پ) وقایع و اتفاقات.....
۱۷۳	ت) نفرین و تهدید.....
۱۷۳	ث) سایر ضرب‌المثل‌ها.....
۱۷۴	ج) تحلیل.....
۱۷۷	جمع‌بندی.....
۱۸۱	منابع و مأخذ.....

به نام خداوند جان و خرد

مقدمه

آیا آبی را که هر روز می نوشید و می بینید به آن توجه می کنید؟ (سوره واقعه، آیه ۶۸).

آب به عنوان هدیه آسمانی و یک نعمت الهی (العرش) و حیات بخش، همواره نقش اساسی در بقا و گسترش جوامع انسانی و تمدن بشری داشته است. آب سرچشمه و راز ماندگاری حیات و زیست در جهان است. نقش آب در شکل گیری نخستین زیستگاه های انسانی پاسخی است به یک نیاز زیستی و موجب شکل گیری زندگی اجتماعی شده است.

این منبع با ارزش طبیعی اصلی ترین و مهم ترین مسئله و چالش در قرن حاضر خواهد بود. آب یکی از عناصر طبیعی به شمار می رود که ماهیتی تغییر ناپذیر دارد. هرچاکه ظاهر می شود، کاربرد آن باید منعکس کننده برداشت طراحان و سازندگان از طبیعت باشد. دسترسی به منابع آب از دیرباز به عنوان یکی از مهم ترین عوامل مؤثر در مکان یابی سکونتگاه های انسانی مورد توجه بوده است.

آب به عنوان بنیانی‌ترین عنصر حیات، همواره در ساخت سکونتگاه‌ها و در نتیجه، پیدایش تمدن‌های بشری نقشی اساسی داشته است، آب به عنوان اکسیر زندگی و الماس سفید در زندگی انسان نقش فرهنگی، اقتصادی (تولیدات کشاورزی)، اجتماعی (مشارکت) و هنری (معماری و ساخت بناهای مرتبط به عملکرد، استفاده یا حفظ آب) دارد.

در قاموس گفتار و نوشتار فرهنگی آب در جامعه و به صورت فردی بدین گونه می‌باشد که مراحل آغازین زندگی، نیاز به آب را حس کرده و با آن مانوس بوده‌ایم و در روزهای اول تحصیلات خود، بعد از فراگیری حرف «آ» و «ب» نخستین کلمه فارسی را همان «آب» دانسته و بسته‌های دانش را با خواندن و نوشتن «آب، بابا آب داد، باران آمد و ...» گسترش دادیم.

در بررسی کلی سکونتگاه‌های کشور ایران به خوبی وابستگی میان زندگی و دسترسی به منابع آب را نشان می‌دهد به دلیل واقع شدن مناطق جنوبی ایران در منطقه خشک، تأمین آب شیرین سالم کافی و صرفی همواره مشکل (تنش آبی) بوده است. این واقعیت، سختی زندگی ساکنان جنوب فارس و به ویژه دامداران، مرتعداران، کشاورزان را به دنبال داشته است. از زمان‌های بسیار دور پیشین با تفکر و ابداع سازه‌های بومی جمع‌آوری و نگهداری آب باران، مشکل کم آبی را با کم‌کم دانش بومی حل کرده‌اند. به دلیل بحران کمبود آب، مردم با شرایط زیست محیطی و آب و هوای جنوب جغرافیایی، اجتماعی و اقتصادی روبرو شده‌اند، که در این تغییرات در برخورد و حفظ منابع آبی باید تعامل سازگار و رفتار عالمانه صورت گیرد. بر این اساس در راستای معرفی و اطلاع‌رسانی توان‌ها و قابلیت‌های منطقه جنوبی استان فارس، اثرگذاری فرهنگی، حفظ میراث فرهنگی و آثار تاریخی و هنری ایرانی-اسلامی با استفاده از اطلاعات شناختی، مشاهده مستقیم، اطلاعاتی میدانی و گردآوری شده مبنی بر مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای/تاریخی، مصاحبه و بحث‌های چند نفره طولانی و جلسه‌های متعددی تصمیم به نوشتن و انتشار کتاب حاضر گرفتیم. که با توجه به گستردگی حوزه جغرافیایی منطقه به بررسی و تحلیل (بیان)

فرهنگ بهره‌گیری و مصرف آب در منطقه بزرگ و تاریخی ایراهستان با محوریت و مرکزیت گران با تأکید بر محدوده منطقه امروزی گله‌دار پرداخته شده است.

کتاب حاضر به جایگاه آب با تأکید بر نگرش فرهنگی در شکل‌گیری باورها و اعتقادات مردم منطقه جنوب فارس پرداخته شده و با نگاهی اجمالی به وضعیت آب ایران و منطقه جنوب فارس در یک نگاه و نگاه خاص به محدوده ایراهستان با محوریت و تمرکز بر روی حوزه گله‌دار که بعد از بیان موقعیت جغرافیایی و وضع اقلیمی منطقه به مطالعه و بررسی منابع آب، ویژگی‌های انسانی، پیشینه تاریخی و ویژگی‌های اقتصادی این منطقه به بررسی «نقدس آب در ادیان و جهان (زرتشتیان، یهودیان، مسیحیان، هندوها و اهمیت و جایگاه آب در اسلام)»، «آب در باورها و هواشناسی عامیانه»، «آب در ادبیات عامه»، «آیین‌های باران و آیین‌ها»، «اخیره، نگهداری و توزیع آب»، «قنات یا کاریز، چشمه و چاه»، «نظام‌های مدیریت آب بهره‌وری از آن»، و «سازه‌های آبی» و ویژگی هیدروژئومورفولوژی در ساخت و توسعه فضایی شهر گله‌دار مباحث مختلف کتاب حاضر تشکیل می‌دهد.

در هر حال به اعتقاد مؤلفین، این کتاب در آن جهت که ما را با فرهنگ، آداب و رسوم معنوی و فیزیکی - کالبدی آب و موارد مرتبط با آن در سطح ایران و به ویژه مناطق جنوبی ایران و استان فارس آشنا می‌کند، جالب توجه است و ارزش مطالعه دارد. در اینجا جا دارد از لطف و همکاری دوستان بزرگوار و جوانان علاقه‌مند به این زمینه تقدیر و تشکر بعمل بیاوریم.

از خوانندگان و دانش پژوهان محترم نیز خواهشمندیم دیدگاه‌های خود و همچنین در صورت داشتن هر گونه نظر، ارائه انتقاد، پیشنهاد و تبادل نظر مطالب خود را به آدرس پست الکترونیکی Fsalari64@gmail.com ارسال و مکاتبه فرمایند.

فرضعلی سالاری سردری

مهدی نوری

تایستان ۹۵